

I. STUDII DE ISTORIE

ADUNĂRILE AD-HOC DIN 1857

N. ADĂNILOAI*

Divanurile ad-hoc – denumite și Adunări ad-hoc – au reprezentat unul din momentele cele mai importante ale luptei pentru făurirea statului național român. S-a spus, pe bună dreptate, că aceste Divanuri se înscriu ca un moment memorabil atât pe plan intern, cât și extern, ca „emanații ale Congresului de la Paris și ca fiind destinate a exprima dezideratele poporului român din Principate față de Europa”¹. Oricum, activitatea Divanurilor stă la temelia unirii din 1859 și, totodată la elaborarea unui adevărat plan de perspectivă al dezvoltării României moderne. Dată fiind importanța acestor Divanuri ad-hoc, pentru înfăptuirea și consolidarea statului nostru național, era și firesc să constituie subiectul unor lucrări speciale. E suficient să amintim că Dimitrie A. Sturdza – considerat un fel de secretar al adunării din Moldova – a publicat, la 1912, o amplă lucrare intitulată *Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României*; și alta, tot atunci *Însemnătatea europeană a realizării definitive a dorințelor rostite de Divanurile ad-hoc. 1857 și autoritatea faptului îndeplinit, 1866*. Ambele lucrări au o documentare temeinică. Peste jumătate de veac au apărut și alte lucrări speciale consacrate Divanurilor ad hoc². Pentru a înțelege mai bine activitatea Divanurilor ad-hoc din 1857, considerăm necesară o scurtă trecere în revistă a ideilor și faptelor premergătoare convocării acestor Adunări ce stau la temelia statului național român. Precum se știe, din cauza condițiilor externe vitrege, făurirea statului național unitar, de sine stătător, nu a fost triumful unei singure generații, ci al unui ideal format și pregătit în decurs de secole ce străbate ca un fir roșu istoria patriei noastre încă din evul mediu – când sabia și înțelepciunea lui Mihai Viteazul a demonstrat această posibilitate – traversând întreaga epocă modernă, ca o însuflețitoare chemare. Idealul acesta își trage seva din conștiința comunității de origină, de neam și limbă – reliefată de cronicari și Școala ardeleană – și transmisă din generație în generație, alimentată fiind și de legăturile economice, politice și culturale care au unit adeseori pe românii din ținuturile de dincoace și de dincolo de Milcov, cât și de pe ambele versante ale Carpaților.

În pragul epocii moderne, în condițiile unor înnoiri din viața societății românești, odată cu afirmarea pe multiple planuri a națiunii noastre, treptat, conștiința de neam se transformă în conștiință națională tot mai activă, impulsionând

* Prof. Univ. dr., Președinte de onoare al Societății de Științe Istorice din România.

¹ Dan Berindei, *Epoca Unirii*, Editura Academiei, București, 1979, p. 51.

² Vezi A. Gonța, *Firmanul pentru convocarea Divanurilor ad hoc*, în *Studii privind unirea Principatelor*, Edit. Academiei, 1960: vezi și Dan Berindei, *Locul istoric al Adunărilor ad hoc*, în „Studii”, XIX (1966), nr. 1.

lupta pentru unitate națională, menită să creeze un stat liber în care toți românii să poată contribui, cu talentul și capacitatea lor creatoare, la tezaurul civilizației umane.

Cărturarii vremii au îmbrățișat cauza unității naționale și au popularizat-o prin presă, literatură și lucrări social-istorice. Denumirea de România pentru Moldova și Țara Românească, iar adeseori și pentru Transilvania, alături de aceea de Dacia sunt folosite frecvent în operele scriitorilor din prima jumătate a sec. XIX-lea. Astfel, Vasile Alexandri scrie *Deșteptarea României*, Alecu Russo *Cântarea României*, Heliade Rădulescu intitulează ziarul, apărut în București, în 1829, „Curierul românesc”, iar Gh. Asachi numește gazeta scoasă în același timp la Iași „Albina Românească”; în 1838 și 1848 au apărut ziare intitulate, semnificativ, „România”; M. Kogălniceanu a editat în 1840, la Iași, revista „Dacia literară”, iar N. Bălcescu, împreună cu transilvăneanul A. T. Laurian, a publicat în 1845 „Magazin istoric pentru Dacia”. Însăși titulatura acestor publicații lasă să se întrevadă că scopul mișcării naționale era refacerea Vechii Dacii, adică unirea poporului român într-un singur stat național. Aceste năzuințe firești ale cărturarilor și ale unor oameni politici din țările române au căpătat contururi precise și prilej de manifestare publică în preajma și în timpul revoluției din 1848.

În preajma revoluției pașoptiste unitatea națională devenise crezul politic al patrioților români atât al celor din țară, cât și al celor aflați la studii în străinătate. Acest crez este exprimat limpede de N. Bălcescu într-u cuvântare – program, rostită în noaptea anului nou 1847 în fața studenților români din Paris: „Ținta noastră – preciza Bălcescu – socotesc că nu poate fi alta decât *unitatea națională a românilor*. Unitate mai întâi în idei și simțăminte, care să aducă apoi cu vremea unitatea politică, care să facă din munteni, din moldoveni, din basarabeni, din bucovineni, din transilvăneni, din bănățeni...un trup, o nație românească, un stat de șapte milioane de români”³.

Deși scopul revoluției din 1848 era – pe lângă răsturnarea orânduirii feudale – unirea celor trei țări române într-un stat național și modernizat din punctul de vedere al legislației, revoluționarii n-au putut, din cauza condițiilor externe nefavorabile, să exprime categoric în programele lor dezideratul unirii statale. Uneori l-au introdus numai parțial, propunându-se, ca prim obiectiv: unirea Moldovei cu Țara Românească. Țelul unirii Principatelor sau al celor trei țări române îl găsim, în schimb, clar exprimat în presă, în corespondență, în manifestări publice ale revoluționarilor pașoptiști și în participarea unor luptători dintr-o țară în altă pe parcursul revoluției. Astfel, în primul număr al ziarului „Pruncul român”, apărut la București la 12 iunie 1848, C. A. Rosetti a publicat un articol manifest: *Către frații noștri din Moldova*, în care li se spunea: „Uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Milcov, peste undele lui vă întindem brațele, dorind cu înfocare a vă da sărutarea frăției și a libertății. Munteanul și moldoveanul sunt toți români, sunt frați, o singură nație... Să ne dăm mână ca niște frați și să ne ajutăm unii pe alții pe alții. Uniți vom fi tari...Trăiască România”. La 13 iulie Rosetti reia apelul către moldoveni: „Vă întindem mâna, frați moldoveni, în interesul nostru comun vă cere unirea... Vom alcătuit un singur stat, o singură nație, o singură Românie liberă, mare și puternică”. Ziarul „Poporul suveran”, editat de D. Bolinteanu, sublinia, la 19 iunie, că avea drept țintă „unirea provinciilor române și tot ce va putea duce România la fericire și la mărire”. Iar ziarul „Konstituționalul”, din 8 iulie 1848, accentua: „Toate țările locuite de români

³ Comelia Bodea, *1848 la români. O istorie în datini și mărturii*. Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 319-320.

trebuie să se numească îndeobște România și să formeze un stat, pentru că toate sunt patria românilor”.

Răspunzând apelurilor de la București, revoluționarii moldoveni își arătau și ei dorința de a se uni cu cei din Muntenia. De pildă, la 25 iulie 1848, V. Alecsandri într-o scrisoare trimisă din Cernăuți (unde se refugiase) lui N. Bălcescu și celorlalți „frați din Țara Românească” preciza că „dorul cel mai înfocat al nostru, al unei mari partide din Moldova, este unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași constituție”⁴. Unirea Principatelor a fost preconizată și în programul revoluționar, *Dorințele partidei naționale în Moldova*, redactat de M. Kogălniceanu la Cernăuți, în vara anului 1848, fiind considerată ca o încununare a tuturor reformelor înnoitoare și ca o cheie a „boltii fără care s-ar prăbuși tot edificiul național”. M. Kogălniceanu sublinia, totodată, că această unire este „dorită de veacuri de toți românii”⁵.

După înăbușirea revoluției pașoptiste – de către forțele invadatoare otomane și țariste – luptătorii români, siliți să emigreze în străinătate, și-au continuat acțiunile pentru aceleași idealuri unioniste. Condițiile istorice și mai ales politica de expansiune și dominație a marilor imperii absolutiste înconjurătoare fiind însă potrivnice unirii simultane a celor trei țări române într-o Românie modernă, statul nostru național unitar avea să se formeze treptat, primul pas pe această cale fiind unirea Moldovei și Munteniei. N. Bălcescu însuși, la sfârșitul anului 1849, deși sublinia că ținta principală a românilor trebuie să fie „unitatea națională”, singura care „ne poate pune în stare a ne împlini misia noastră în omenire”, atrăgea atenția că „acum practicabil în această privință”, este „unirea principatelor deocamdată”⁶.

În coloanele revistelor – „România viitoare”, „Junimea română” și „Republica Română” – editate de emigranții pașoptiști, începând din 1851 la Paris, au apărut manifeste și apeluri înflăcărâte la luptă pentru unitatea națională și în special pentru unirea principatelor. În exilul lor de opt ani de zile foștii revoluționari pașoptiști au desfășurat, totodată, o propagandă intensă pe lângă guvernelor marilor puteri și opinia publică din diferite capitale europene pentru cauza unirii Principatelor. Prin memorii, broșuri, articole publicate în ziare occidentale, prin audiențe și discuții cu fruntași politicii apuseni, ei au izbutit să trezească interesul pentru țările române. Memoriile au fost adresate cu precădere împăratului Franței Napoleon al III-lea, contelui Al. Walewski, ministrul de externe francez, miniștrilor englezi Palmerston ori Clarendon, contelui C. Calvour ori altor oameni de stat ai timpului. Cauza dreaptă a unirii Principatelor Române a fost susținută de unele ziare franceze, engleze și belgiene, cât și de unele personalități marcante ale vremii: Jules Michelet, Edgar Quinet, Paul Bataillard, J. A. Ubicini, J. A. Vaillant, Marco Antonio Canini ș.a.

Prin acțiunile exilaților pașoptiști și prin câștigarea opiniei publice din unele țări occidentale, dorința poporului român, de a se uni într-un stat național modern, devenise binecunoscută pe plan european. În timpul războiului Crimeii (1853-1855), contradicțiile survenite între marile puteri au făcut ca problema unirii Principatelor să devină o chestiune de importanță europeană, fiind discutată la tratativele de pace de la Viena din primăvara anului 1855, iar apoi, mai amplu, în 1856, la Congresul de la Paris. La acest congres Franța, Rusia, Prusia și Sardinia au susținut unirea

⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 806-807.

⁵ Mihai Kogălniceanu, *Texte social politice alese*, Edit. politică. București, 1967, p. 154.

⁶ N. Bălcescu, *Opere, IV Corespondență*, Ediție critică de G. Zane, Edit. Academiei, București, 1964, p. 248.

Principatelor, Anglia nu a ridicat obiecțiuni, iar Poarta otomană și Austria – temându-se că această unire le-ar aduce în viitor prejudicii – s-au împotriva dorințelor legitime ale poporului român. Pe de altă parte, cele două puteri antiunioniste – în pofida adevărului – au pretextat că românii n-ar dori să formeze un singur stat. Și atunci, Congresul a hotărât consultarea populației din Principate în privința Unirii. Consultarea urma să se facă prin delegați aleși din toate clasele sociale, întruniți în adunări denumite Divane ad hoc, unul la Iași și altul la București.

Congresul a hotărât, totodată, intrarea Principatelor Române sub garanția colectivă a puterilor semnatare ale tratatului, deși rămăneau în continuare sub suzeranitatea Turciei. În virtutea acestei prevederi, s-a hotărât trimiterea la București a unei comisii europene, speciale de informare, alcătuită din reprezentanții celor șapte puteri garante, cu misiunea de a cerceta starea internă a Principatelor Române și a face propuneri privitoare la reorganizarea lor, ținând seamă atât de dezbaterile ce vor avea loc în Divanurile ad-hoc și de constatările proprii.

După Congresul de la Paris, mișcarea unionistă a luat amploare în ambele principate; și în mod deosebit în Moldova unde, – datorită politicii prounioniste promovată de domnitorul Gr. Al. Ghica – emigranții pașoptiști sau putut întoarce în țară după 1851. În mai 1856, unioniștii din Moldova, în frunte cu M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Costache Negri ș. a., îndemnați și de emigranții pașoptiști munteni din străinătate, au înființat la Iași o Societatea a Unirii, „urmând ca lucrările ei să fie încredințate unui comitet diriguitor”⁷. Societatea își lua sarcina ca prin presă, broșuri, foi volante, adunări și trimiteri de delegați în districte să dirijeze campania pentru unirea principatelor. În luna următoare au avut loc adunări în care locuitorii din orașe și sate și-au manifestat în mod hotărât dorința de unire, semnând „acte de adeziune”. Astfel, în actul de adeziune locuitorii din Bacău declarau; „Venind vremea a vorbi și noi pentru binele țării noastre... toți ne-am hotărât din suflet pentru unirea Principatelor... Dorim această unire ... și o întărim”⁸. Cei din Tecuci și-au manifestat dorința pentru „unirea Principatelor sub un domn ereditar”⁹. Iar cei din ținutul Putna, întruniți la Focșani, pe lângă „unirea ambelor principate Valahia și Moldova într-un singur stat sub numirea de România”, au arătat că, doresc „o constituție liberă” și „o adunare obștească”, alcătuită din „deputați aleși din toate clasele”¹⁰. În această atmosferă de entuziasm național, și-a reînceput apariția revista unionistă „Steaua Dunării”, editată de M. Kogălniceanu și V. Mălinescu, iar V. Alecsandri a scris *Hora Unirii*, care a devenit un fel de imn mobilizator al mișcării unioniste.

Începând din iulie 1856, odată cu numirea caimacanelui Teodor Balș în Moldova și a lui Alexandru Ghica în Țara Românească, situația s-a schimbat. Mișcarea unionistă s-a intensificat, de astă dată, în Muntenia unde, caimacatul sprijinind-o, s-a putut înființa un comitet central și la București care a îndrumat comitetele unioniste județene. La 18 septembrie 1856 Nicolae Golescu îi scria lui Al. G. Golescu-Negru că „în toată Muntenia se semnează petiții pentru unire”; iar la Craiova au loc întruniri în favoarea unirii aproape în fiecare zi¹¹. De asemenea, spre sfârșitul anului 1856 a început să apară la București foaia unionistă „Timpul”.

⁷ *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, București, 1889, vol. III, p. 531.

⁸ *Ibidem*, p. 542.

⁹ *Ibidem*, p. 558.

¹⁰ *Ibidem*, p. 580.

¹¹ G. Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, vol. IV, București, 1939, p. 171.

Moldova a fost însă vitregită. Caimacanul Teodor Balș a introdus în țară un regim antiunionist, represiv; a numit, la sugestia consulului austriac, miniștri conservatori favorabili separației. De asemenea, funcționarii care-și manifestau crezul unionist au fost înlăturați. În toamnă, suspendând legea presei, revista unionistă „Steaua Dunării” a fost nevoită să-și întrerupă apariția. Ea va apare însă, câteva luni mai târziu, la Bruxelles.

Firmanul electoral de convocare a Divanurilor ad hoc, întocmit, după lungi discuții, de reprezentanții puterilor garante la Constantinopol – unde delegații austrieci și turci au încercat mereu să-l facă neeficient și să-i îngusteze baza socială –, a fost în sfârșit aprobat de sultan la sfârșitul lui ianuarie 1857. Prin acest firman electoral – trimis caimacamilor la București și Iași – s-a asigurat reprezentarea tuturor categoriilor sociale în Divanurile ad hoc. Cu toate acestea, majoritatea în aceste adunări era rezervată boierimii. Marii proprietari aveau dreptul să aleagă câte doi deputați în fiecare județ, micii proprietari (în care intrau și răzeșii) aveau dreptul la un deputat de județ și țăranii clăcași (denumiți și „obștimi plugărești”) aveau să aleagă tot câte un deputat de județ, deși ei reprezentau majoritatea populației. Orașenii, de asemenea, aveau dreptul să trimită în Divan câte un deputat în fiecare județ cu excepția capitalelor și a încă două orașe mai importante din fiecare țară care puteau să aleagă mai mulți deputați. În mod concret se preciza în firman că cele două capitale vor trimite câte 4 deputați în Divanul ad-hoc; Craiova, Ploiești, Galații și Botoșanii vor trimite câte 2 deputați, iar celelalte orașe, considerate de categoria a II-a, câte un deputat. Mitropolii și episcopii erau considerați membrii de drept ai Divanurilor ad-hoc. De altfel, mitropolitul, în fiecare țară, trebuia să ocupe postul de președinte al adunării: vicepreședinții și secretarii urmau să fie aleși din rândul deputaților.

La 26 februarie 1857, publicându-se firmanul relativ la convocarea Divanurilor ad-hoc, caimacanul muntean, Al. Ghica, printr-un ofis, le cerea cârmuitorilor de județe „a păzi o completă nepărtinire în alegeri” și-ai anunța că se pot începe „pregătitoarele lucrări pentru operațiile electorale”¹². De acum comitetele unioniste se transformă în comitete electorale și adunările se înmulțesc atât în capitală cât și prin județe. La adunarea unioniștilor bucureșteni din 5 martie, pe lângă Unire, prinț străin, guvern constituțional, participanții cereau și o adunare obștească aleasă „pe o bază electorală îndestul de largă încât să reprezinte interesele generale ale populației”¹³. Din corespondența foștilor revoluționari pașoptiști: A. G. Golescu Negru, I. Ghica, Cr. Tell, Gh. Serrurie rezultă că „toată lumea” este pentru unire „cu excepția câtorva mari boieri”, care se tem să nu-și piardă privilegiile. Serrurie îi scria lui Tell că „țăranii au mare credință că dacă emigranții pașoptiști vor intra în țară „unirea țărilor va fi desigur realizată”¹⁴. Este de menționat că exilații pașoptiști s-au întors treptat, începând din 1856, iar în iunie 1857 li s-a permis să revină li celor din gruparea radicală, în frunte cu C. A. Rosetti și frații Golești; aceștia fiind primiți cu alai și mare entuziasm la București¹⁵.

Starea de spirit unionistă, care cuprinsese majoritatea populației din Principatele Române nu era însă pe placul Turciei și Austriei. Aceste puteri au intervenit deschis mai ales în administrația internă a Moldovei, unde credeau că vor

¹² *Acte și documente*, vol. IV, p. 29-30.

¹³ *Ibidem*, p. 51.

¹⁴ Vezi N. Adăniloae, *Țărănimea și Unirea*, în *Studii privind unirea Principatelor*, Edit. Academiei, 1960, p. 236-237.

¹⁵ *Acte și documente*, vol. V, p. 350-352.

avea mai multe șanse de reușită, încercând să împiedice victoria unioniștilor în alegerile pentru Divanurile ad hoc. Astfel, în martie 1857, după decesul lui Teodor Balș, au pus caimacam pe N. Vogoride, căruia i-a promis că-l vor numi domn dacă va reuși să împiedice Unirea. Acesta, înconjurat de o clică de boieri reacționari – C. Catargi, Alecu Balș, N. Istrati, Vasile Ghica ș.a. – a dezlănțuit o adevărată teroare împotriva mișcării unioniste. Mulți unioniști (chiar și din rândurile profesorilor) au fost arestați și maltratați, întrunirile lor au fost interzise. Lăutarilor li s-a interzis de a mai cânta *Hora Unirii*. Autorităților li s-a ordonat să șteargă de pe listele electorale pe partizanii declarați ai Unirii. Luptătorii unioniști au protestat energic împotriva măsurilor arbitrare ale guvernului și a alegerilor ce s-ar face prin încălcarea drepturilor prevăzute în firman. Au fost numeroase proteste, atât colective cât și individuale, care au demascat nelegiuirile caimacamului Vogoride. În primăvara anului 1837, o delegație a comitetului electoral unionist din Moldova, alcătuită din M. Kogălniceanu V. Alecsandri și D. Ralet, a plecat la București pentru a informa Comisia europeană asupra terorii separatiste din țară. La stăruință delegației, majoritatea comisarilor au acceptat să se deplaseze pentru un timp în Moldova. Aici, mai ales comisarii puterilor favorabile unirii, au fost întâmpinați prin sate și orașe, cu urale și entuziasm de nedescris de către populație care purta steaguri tricolore. La Bacău, de pildă, peste 3000 de oameni au întâmpinat cu mare bucurie pe comisarul francez Talleyrand¹⁶.

Un rol deosebit în demascarea uneltirilor lui Vogoride l-a avut și demisia din funcția de pârcălab de Galați a lui Al. I. Cuza în semn de protest împotriva amestecului caimacanelor în alegerile pentru Divanul ad hoc al Moldovei. Cuza relatează, în cererea de demisie, o serie de fapte concrete de încălcări ale dispozițiilor înscrise în firmanul pentru convocarea Divanului ad hoc. Anume de neînscrisere în listele electorale a multor persoane îndreptățite, de înlocuire a unor slujbași vrednici cu „unelte nerușinate ale ocârmuirii”, de respingerea tuturor celor ce „reclamase înscrierea la comitetele electorale”. Și cum astfel de nedreptăți „sporesc în tot ținutul Covurluiului”, el se vede silit să-și ceară demisia „din funcția de pârcălab, fiind o tristă povară sub un asemenea sistem”. O copie după demisie a fost înaintată lui Victor Place, consulul francez de la Iași¹⁷.

La 7 iulie 1857, în condiții de teroare, au început în Moldova alegerile pentru Divanul ad hoc. Majoritatea unioniștilor au fost șterși de pe listele electorale, iar o bună parte din cei rămași nu s-au prezentat la alegeri în semn de protest. Alegerile fiind astfel falsificate în mod grosolan, antiunioniștii triumfară pentru scurt timp.

Cele patru țări europene favorabile Unirii – Franța, Rusia, Prusia și Sardinia –, convinse de mulțimea protestelor, au cerut Porții otomane anularea alegerilor falsificate din Moldova. În urma răspunsului nesatisfăcător al ministrului de externe turc, cele patru țări, la 24 iulie 1857, au rupt relațiile diplomatice cu Poarta otomană. Atmosfera europeană devenind tensionată, Napoleon al III-lea s-a deplasat la Osborne pentru a discuta cu regina Victoria și miniștri englezi aplanarea diferendului. Convorbirile franco-engleze de la Osborne s-au încheiat printr-un compromis. Anglia a acceptat anularea alegerilor din Moldova și s-a angajat ca, alături de Franța, să determine pe turci să procedeze în consecință. Franța a consimțit să accepte o unire administrativă a Principatelor renunțând și la varianta unei uniri sub un prinț străin.

În urma presiunii franco-engleze, la 12 august, Turcia a fost nevoită să

¹⁶ *Ibidem*, vol. IV, p. 350-352.

¹⁷ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. XII, Iași 1896, p. 219.

anuleze alegerile falsificate din Moldova și să dispună o nouă consultare electorală. La noile alegeri, unioniștii au avut o majoritatea zdrobitoare. Din 85 de deputați aleși numai doi erau separatiști.

Alegerile pentru Divanul ad-hoc din Țara Românească, exceptând unele mici fricțiuni, s-au desfășurat normal. De altfel întreaga campanie electorală a fost în limitele legalității, lipsind incidentele.

În septembrie 1857, Divanurile ad-hoc au fost convocate, la București și la Iași, începându-se discuțiile în care deputații urmau să se pronunțe în privința viitoarei organizări a Principatelor. Este de subliniat că pentru prima dată în istoria noastră participau la Adunare și deputați reprezentanți ai țărănimii. Numărul lor era încă foarte mic: 17 deputați din 100 în Divanul ad-hoc din București și 15 din 85 în cel de la Iași. Ei se vor dovedi însă la înălțime, susținând, cu aceeași căldură, atât cauza națională cât și cea socială (adică drepturile și dorințele lor).

Divanul ad-hoc al Moldovei a căutat să soluționeze toate problemele puse în discuție. La ședința din 7 octombrie 1857, M. Kogălniceanu a adus în dezbatere problema Unirii. Marele patriot – în numele său și a altor deputați – a subliniat că „dorința cea mai mare, cea mai generală, acea hrănită de toate generațiile trecute, acea care este sufletul generației actuale, acea care împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare este unirea Principatelor într-un singur stat, - o unire care este firească, legiuită și neapărată, pentru că în Moldova și în Valahia suntem același popor omogen, identic, ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe ... aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitor de asigurat și, în sfârșit, aceeași misie de împlinit”. Totodată, Kogălniceanu a propus Adunării ad-hoc să fie votată declarația prin care să se arate că Moldova se pronunță pentru autonomia Principatelor cuprinsă în vechile Capitulații, pentru „Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România”, pentru „prinț străin” ereditar, pentru „neutralitatea pământului Principatelor” și pentru o putere „legiuitoare încredințată unei obștești Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele nației”¹⁸. Marele boier Alecu Balș a fost singurul opozant al acestei propuneri, temându-se ca, prin Unire, să nu-și piardă privilegiile. Trecându-se la vot, propunerea lui Kogălniceanu a fost adoptată de 81 de deputați. Numai doi au votat împotriva: Alecu Balș și episcopul locțiitor Hermeziu¹⁹.

Trecându-se în zilele următoare, la dezbaterile unor probleme de organizare internă, deputații moldoveni au votat: desființarea privilegiilor de clasă, egalitatea tuturor românilor în fața legii, „așezarea dreaptă și generală a contribuțiilor, în proporție cu averea fiecăreia, fără deosebire”, respectarea domiciliului și a libertății individuale, responsabilitatea ministerială, libertatea cultelor, neatâmarea bisericii Moldovei față de Patriarhia din Constantinopol, separarea puterii legislative de cea executivă, emanciparea orașelor și constituirea comunelor, inamovibilitatea judecătorilor, supunerea tuturor la conscripția militară, o singură Adunare legislativă „pe baze îndestul de largi” și „respingerea din legislatura României a instituției Senatului” precum și alte principii care să stea la baza reorganizării statului²⁰.

Deputații săteni, după ce au votat toate propunerile referitoare la Unire și la

¹⁸ *Acte și documente*, vol. VI, partea I, p. 65-68.

¹⁹ *Ibidem*, p. 79.

²⁰ *Ibidem*, p. 297-300.

reorganizarea statului, au depus și ei în Divan cunoscuta jalbă al cărei prim semnatar era clăcașul Ioan Roată din Vrancea. Prin această petiție ei au solicitat ca „pe viitorime săteanul să fie și el pus în rândul oamenilor, să nu mai fie ca până acum asemăluit cu dobitoacele necuvântătoare”, ca „toate havalelele” precum și *birul pe cap* să fie pentru totdeauna oborâte; apoi durerea și „dorința cea mare” a lor era „căderea boierescului”, adică a clăcii și totodată, împrăștierea lor „până la acoperirea a două treimi din moșie”²¹. Pusă la vot, la 19 decembrie 1857, propunerea deputaților pontasi a fost respinsă cu 44 de voturi, pronunțându-se pentru ea doar 25 de deputați, pentru care: V. Mălinescu, D. Cozadini, N. Bosie, episcopul Ghenadie Șendrea, arhimandritul Neofit Scriban, și cei 15 reprezentanți ai sătenilor²².

Divanul ad-hoc de la București a dezbătut, de asemenea, pe larg problema unirii Principatelor. În ședința din 8 octombrie 1857 C. A. Crețulescu a propus o declarație prin care să fie exprimată adeziunea deputaților față de programa unionistă. S-a alcătuit imediat o comisie de urgență care la 9 octombrie – prin raportorul ei, I. C. Brătianu – a cerut Adunării să voteze „nedespărțit și numai în principiu cele patru puncturi din programa națională”²³. Comisia sublinia, totodată, că „această dorință a unirii... a devenit astăzi... un simțământ tare care domnește în inimile tuturor, fără deosebire de clasă, de vârstă sau de sex”²⁴. Cele patru puncte ale programei naționale propuse de C. A. Crețulescu, reluate și dezvoltate de comisia de urgență și de alți deputați, au fost apoi sintetizate într-un proces verbal de C. A. Rosetti – unul dintre secretarii Divanului ad-hoc – și votate în unanimitate de Adunare. Aceste puncte erau: „1 Chezășuirea autonomiei și a drepturilor noastre internaționale” după cum sunt hotărâte prin capitulații; „2 Unirea țărilor: România și Moldova într-un singur stat și sub un singur guvern”; „3 Principe străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o familie domnitoare d-ale Europei”; „4 Guvern constituțional reprezentativ și, după datinile cele vechi ale țării, o singură Adunare obștească, care va fi întocmită pe o bază electorală îndestul de largă, încât să reprezinte interesele generale de populației române”²⁵. Aceste puncte au fost apoi analizate și temeinic documentate într-un amplu „Act dezvoltător”, care a fost aprobat de Adunare prin votul din 6 noiembrie 1857²⁶. La „Actul dezvoltător” al celor patru puncte au fost anexate o serie de documente (în copie) istorice; tratate, convenții, înțelegeri comerciale ș.a. spre a justifica programa națională²⁷.

După votarea „Actului dezvoltător”, deputații Divanului ad-hoc din București au redactat o „adresă către frații moldoveni” și către Adunarea ad-hoc a Moldovei, în care, laudându-i, li se apreciază meritele. Iată câteva pasaje din această adresă: „Voi cei întâi avurâți fericirea de a vă afirma înaintea Înaltelor Puteri, d-a le arăta drepturile neprescriptibile ale românilor, de a le spune... că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie... aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe... același viitor de asigurat și, în sfârșit, aceeași misiune de împlinit. Mulțumită vouă, fraților, de aceste cuvinte; inimile noastre auzindu-le au tresăltat, recunoscând în ele adevărata voce a României... Patria și naționalitatea sunt în inima fiecăruia dintre noi. Unirea a devenit credința noastră,

²¹ *Ibidem*, p. 342-346.

²² *Ibidem*, p. 424-425.

²³ *Ibidem*, vol. VI, partea a II-a, p. 32.

²⁴ *Ibidem*, p. 33.

²⁵ *Ibidem*, p. 43-44.

²⁶ *Ibidem*, p. 144.

²⁷ *Ibidem*, p. 144-178.

sufletul nostru, viața noastră. Frați iubiți, d-acum, fie-ne soarta cât de contrarie, Unirea este făcută pentru noi. Datele 7 și 9 octombrie sunt date memorabile pentru Patria noastră. Vă felicităm dar pe voi, o frați ai inimilor noastre, pentru această favoare a întâmplării... Unirea de acum va fi steaua vieții noastre, și plini de încredere într-însa, să strigăm împreună: Trăiască România, una și nedespărțită!”²⁸.

Și în Divanul ad-hoc din București s-a observat fermitatea și curajul deputaților clăcași, chiar de la începutul lucrărilor. Ei au respins încercările fostului domnitor Barbu Știrbei de a-i atrage de partea lui. Astfel, la 30 septembrie 1857, când Știrbei l-a întrebat pe Costache Maglan, deputatul sătean din Buzău: „Dumneata știi pentru ce ai venit aici?” Acesta i-a răspuns, prompt: „Tot pentru ce ai venit și Măria Ta”. La o altă ședință, prințul Știrbei, așezându-se lângă deputatul clăcaș din Mehedinți, l-a întrebat cum îl cheamă, de unde este, unde șade în capitală, cum a fost recolta în Mehedinți s.a. După această introducere, Știrbei adaugă: - „Am auzit că în Mehedință au ieșit niște hoți.

- Hoți mici Măria Ta, care s-au prins îndată; o ducem rău cu hoții de arendași și de zapcii orânduți de Măria Ta”, răspunse îndrăzneț deputatul sătean²⁹. Văzându-se din nou înfruntat, prințul Știrbei s-a îndepărtat de grupul țăranilor, încercând să pară zămbitor. Curajul deputaților săteni față de Barbu Știrbei este, de altfel, confirmat și de un raport al baronului Talleyrand către Waleski, în care comisarul francez susține că un deputat țăran, așezându-se lângă prinț, a răspuns ireverențios la întrebările acestuia³⁰.

Precum se știe, la Divanul din București, întrucât deputații au hotărât să nu intre în dezbateră problemele interne de reorganizare înainte ca cele patru puncte ale programei unioniste să fie ratificate de puterile garante, nici reprezentanții clăcașilor n-au adus în discuție, în mod direct, problema agrară. Deputații săteni cu cerut însă, prin amendamentul prezentat de Gh. Lupescu la 1 noiembrie, ca la viitoarea Adunare, la care ar urma să fie dezbătută și problema agrară, participarea țăranilor să fie asigurată. În mod concret țăranii cereau ca la punctul patru să se deslușească în Memorand încât „să se înțeleagă lămurit ca să fie și săteanul cu dreptul de alegător și ales la viitoarea obștească Adunare a țării”; de aceea – precizează țăranii – „socotim de trebuință, spre a nu rămânea nici o nedumerire, să scriem și noi aici acest amendament: Un guvern constituțional, cu o singură Adunare obștească largă, alcătuită de înfățișători luați din toate stările de oameni ai țării, care să aibă dreptul să înfățișeze toate păsurile și trebuințele a tot norodul român”³¹. Amendamentul, combătut mai ales de marii proprietari, a fost respins de Adunare³².

Cu toate obstrucțiile survenite din partea reprezentanților claselor conducătoare, deputații clăcași și-au ridicat din nou glasul pentru a face cunoscut, Divanului ad-hoc, traiul de mizerie al țăranimii. Astfel, la 7 decembrie 1857, în numele deputaților săteni, învățătorul Tănase Constantin a arătat într-un memoriu că țăranii doresc din tot sufletul „unirea și fericirea obștească” și, după ce au votat „fundamentalele dorințe politice ale țării și actul dezvoltător”, se simt datori, conform mandatului primit de la alegători, să prezinte suferințele lor cauzate de „nedreptatea legilor și așezămintelor ce sunt astăzi în țara noastră”. Ei fiind „partea cea mai

²⁸ *Ibidem*, p. 179-181.

²⁹ C.D. Aricescu, *Memoriile mele*, manuscris dactilografiat, la Arhivele Naționale Istorice Centrale, dosar 807, p. 136-137.

³⁰ *Acte și documente*, vol. V, p. 723.

³¹ *Ibidem*, vol. VI, partea a II-a, p. 84-85.

³² *Ibidem*, p. 103.

însemnată”, a țării au „dreptul netăgăduit d-a lua parte la viitoarele adunări care vor face Constituția țării și legiurile din năuntru”. În încheierea memoriului, deputații săteni declară cu hotărâre: „Dacă locul nostru, al românilor țărani plugari, ne-ar fi răpit din Adunările viitoare, noi, printr-aceasta, protestăm dinainte și facem cunoscut, de astăzi, că orice legi s-ar face fără de noi, vor fi privite de țară ca nedrepte și împilatoare și nu vor fi permise de noi decât impuse cu sila ca și Regulamentul organic”³³. Ca și în cazul amendamentului depus de Gh. Lupescu și cererile din memoriul deputatului clăcaș Tănase Constantin, ca țărani să participe la viitoarele adunări, au fost respinse de reprezentanții claselor conducătoare care, sub pretextul păstrării autonomiei, au convenit că Divanul ad hoc nu trebuie să intre în dezbaterile problemelor sociale³⁴.

Dezbaterile problemei agrare – tangențial în Divanul ad-hoc de la București și pe larg în cel de la Iași – a fost însă pozitivă, deoarece a convins și pe reprezentanții puterilor garante să ia în considerare această chestiune și s-o înscrie în art. 46 al Convenției de la Paris, prevăzându-se desființarea privilegiilor de clasă și revizuirea raporturilor dintre moșieri și cultivatorii pământului, „având în vedere îmbunătățirea stării țăranilor”.

În încheiere, trebuie să accentuăm că Divanurile ad-hoc au avut o însemnată deosebită. Dacă puterile garante le considerau simple adunări consultative, românii le-au privit, de la începutul lucrărilor, adevărate tribune de la înălțimea cărora și-au exprimat categoric dorința de unitate națională, făcând și propuneri concrete asupra reformelor structural modernizatoare necesare statului național unitar ce urma a fi creat și consolidat.

ADUNĂRILE AD-HOC DIN 1857

Rezumat

Divanurile ad-hoc din 1857 – denumite și Adunări ad-hoc – au reprezentat unul din momentele cele mai importante ale luptei pentru făurirea statului național român. Instituite prin hotărârea Congresului de pace de la Paris (din 1856) pentru a afla dezideratele populației în privința reorganizării Principatelor, aceste Adunări stau la temelia Unirii din 1859 și, totodată, la elaborarea unui adevărat plan de perspectivă al dezvoltării României moderne.

Dezbaterile din cele două Divanuri ad-hoc, de la Iași și București – susținute de deputați aleși din toate clasele sociale – au arătat că românii doresc nu numai Unirea Principatelor într-un singur stat, ci și „chezășuirea autonomiei”, principe străin, guvern constituțional și o adunare obștească în care să fie reprezentate toate interesele națiunii. Deși puterile garante considerau că Divanurile ad-hoc sunt simple adunări consultative, românii le-au privit, de la început, ca adevărate tribune de luptă, de la înălțimea cărora ei și-au exprimat categoric dorințele de unitate națională, făcând totodată și propuneri concrete asupra reformelor modernizatoare necesare statului național unitar ce urma a fi creat și consolidat.

³³ Vezi Dan Berindei, Apostol Stan, Selea Trifu și Eleonora Alexiu, *Documente privind unirea principatelor*, vol. I, București, Edit. Academiei, 1961, p. 657-658.

³⁴ *Acte și documente*, vol. VI, partea a II-a, p. 384-385.